ePublishing

Psychology: the Journal of the Hellenic Psychological Society

Vol 21, No 3 (2014)

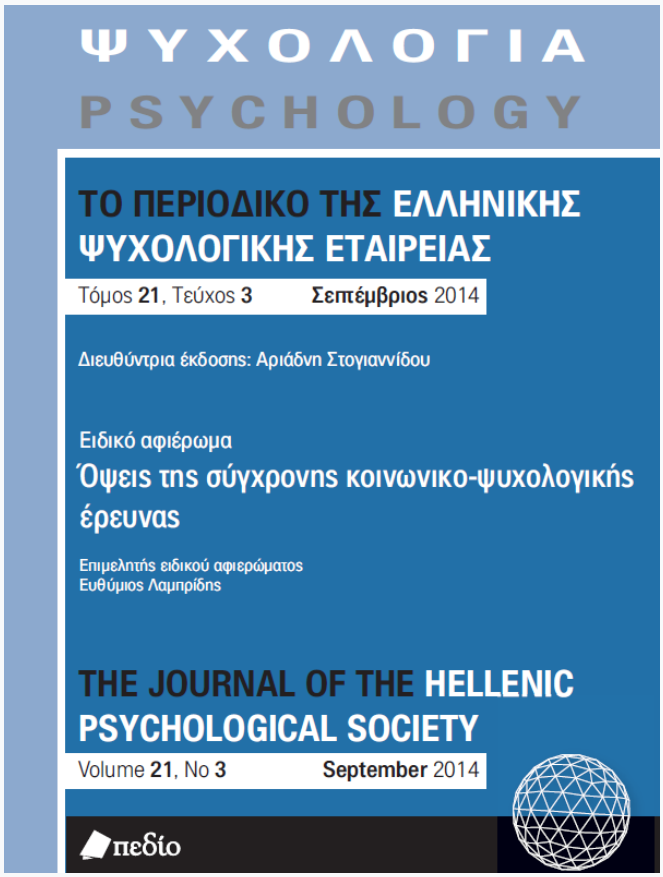

Ένα μικρό σχόλιο φυλλομετρώντας τις όψεις της κοινωνικής ψυχολογίας αυτού του τεύχους

Ξένια Χρυσοχόου

doi: 10.12681/psy_hps.23504

Copyright © 2020, Ξένια Χρυσοχόου

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0.

To cite this article:

Χρυσοχόου Ξ. (2020). Ένα μικρό σχόλιο φυλλομετρώντας τις όψεις της κοινωνικής ψυχολογίας αυτού του τεύχους. *Psychology: The Journal of the Hellenic Psychological Society*, *21*(3), 371–374. https://doi.org/10.12681/psy_hps.23504

https://epublishing.ekt.gr | **e-Publisher:** EKT | **Downloaded at:** 26/01/2026 07:42:37

ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ, 2014, 21 (3) ◆ 371-374 PSYCHOLOGY, 2014, 21 (3) ◆ 371-374

Ένα μικρό σχόλιο φυλλομετρώντας τις όψεις της κοινωνικής ψυχολογίας αυτού του τεύχους

ΞΕΝΙΑ ΧΡΥΣΟΧΟΟΥ[1]

Ξεκινώντας αυτό το σχόλιο με αφορμή το ειδικό τεύχος που επιμελείται ο Ευθύμιος Λαμπρίδης θα ήθελα να τον ευχαριστήσω για τη δυνατότητα που μου έδωσε να πω μερικά λόγια για την κοινωνική ψυχολογία γενικότερα και για την θέση της στην ψυχολογία στη χώρα μας ειδικότερα. Είναι ομολογουμένως δύσκολο να ορίσει κανείς ένα κλάδο και αναρωτιόμουν πώς θα το έκανε ένας αδαής που θα διάβαζε τα άρθρα που βρίσκονται σε αυτό το τεύχος. Αν οι κοινωνικοί ψυχολόγοι δεν αμφιβάλλουν για το ότι πρόκειται για εργασίες που εμπίπτουν στην κοινωνική ψυχολογία, αναρωτιέμαι τι ορισμό θα έδινε άραγε για τον κλάδο αυτό ένας μη κοινωνικός ψυχολόγος που "σκόνταφτε" στην ύλη του παρόντος τεύχους. Δράττομαι λοιπόν της ευκαιρίας του μικρού αυτού σχολίου για να εκφράσω μερικές σκέψεις.

Όλοι όσοι δουλεύουμε ως κοινωνικοί ψυχολόγοι έχουμε κάποια στιγμή βρεθεί αντιμέτωποι με την φράση "πολύ ενδιαφέρον, αλλά τι είναι η κοινωνική ψυχολογία;" και κάθε φορά προσπαθούμε να φέρουμε παραδείγματα που θα εξηγήσουν αυτό που κάνουμε. Αλλά τι εντέλει κάνουμε; Και άραγε συμφωνούμε όλοι για αυτό;

Όπως όλες οι κατηγορίες έτσι και η κατηγορία "κοινωνική ψυχολογία" αποτελεί σημείο αντιπαράθεσης μεταξύ των κοινωνικών ψυχολόγων τόσο όσον αφορά στο περιεχόμενο και στην εστίαση των θεμάτων όσο και στη μεθοδολογία (McGarty & Haslam, 1995). Είναι γνωστή άλλωστε η διαμάχη μεταξύ «ψυχολογικής» κοινωνικής ψυχολογίας και «κοινωνιολογικής» κοινωνικής ψυχολογίας που συχνά, αλλά μάλλον λαθεμένα, τοποθετείται γεωγραφικά στο διαχωρισμό μεταξύ αμερικανικής και ευρωπαϊκής κοινωνικής ψυχολογίας. Τη διαμάχη αυτή την εντοπίζουμε σε συζητήσεις που αφορούν τη γένεση του κλάδου (Moscovici & Markova, 2006) αλλά είναι ακόμα ζωντανή και στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Εταιρείας Κοινωνικής Ψυχολογίας στο ΔΣ της οποίας ήμουν για 6 χρόνια. Οι διαμάχες αυτές, πέρα από την επιστημολογική τους διάσταση, είναι συνυφασμένες και με κανονιστικά πρότυπα που ορίζουν ποια είναι η "πρέπουσα" κοινωνική ψυχολογία, αυτή που είναι δημοσιεύσιμη και άρα δημιουργεί καριέρες. Είναι όμως, ταυτόχρονα, αυτή ακριβώς η λογική της καριέρας μέσα από τις δημοσιεύσεις που τραυμάτισε τον κλάδο της κοινωνικής ψυχολογίας πρόσφατα εξαιτίας της περίπτωσης του Stapel. Μια λογική που επιβραβεύει τις δημοσιεύσεις, ανεξάρτητα από το τι λένε τα άρθρα επί της ουσίας, μπορεί να γεννήσει λογικές αναπαραγωγής ενός συστήματος πανεπιστημιακής ανέλιξης και να βάλει στο περιθώριο ερευνητικές λογικές που είναι πιο περίπλοκες και πηγάζουν από τα ενδιαφέροντα και τα ερωτήματα αυτών που τις υπηρετούν (Staerkle και συν., 2013).

---

1. Διεύθυνση: Τμήμα Ψυχολογίας. Πάντειο Πανεπιστήμιο Πολιτικών και Κοινωνικών Επιστημών.

Για όσους ξέρουν την ελληνική πραγματικότητα στην κοινωνική ψυχολογία είναι απολύτως σαφές ότι τα άρθρα του συλλογικού αυτού τεύχους εκφράζουν "όψεις της κοινωνικής ψυχολογίας" που αντανακλούν τις απόψεις, την ακαδημαϊκή παιδεία και τα ενδιαφέροντα αυτών που τα υπογράφουν. Οφείλει επίσης να χαιρετίσει κανείς το περιοδικό "Ψυχολογία" που με την έκδοση αυτού του ειδικού τεύχους συγκεντρώνει άρθρα με διαφορετικά αντικείμενα, μεθοδολογία και επιστημολογική οπτική.

Παραμένει όμως το ερώτημα του τι συνθέτει μια κοινωνιοψυχολογική προσέγγιση και πώς εντάσσονται σε αυτή τα πονήματα αυτής της έκδοσης. Για μένα, η κοινωνική ψυχολογία χαρακτηρίζεται από διαφορετικά επίπεδα ανάλυσης των οποίων η διάρθρωση επιζητείται, και από ένα ιδιαίτερο βλέμμα πάνω στα φαινόμενα που εμπεριέχει σχέσεις ρύθμισης και διαμεσολάβησης μεταξύ παραγόντων (Chryssochoou, 2015). Ο χαρακτηρισμός αυτός για την κοινωνιοψυχολογική ενασχόληση δεν φιλοδοξεί να εκφράσει μια κανονιστική αντίληψη αλλά είναι το αποτέλεσμα της δικής μου ανάγνωσης του μηνύματος της κοινωνικής ψυχολογίας έτσι όπως διαμορφώθηκε διαχρονικά μέσα από την επίδραση σημαντικών ερευνητών σε συγκεκριμένες ιστορικές συνθήκες (για μια σύντομη ιστορική ανασκόπηση βλ. Chryssochoou, 2015. Moscovici & Markova, 2006). Στη συνέχεια θα αναλύσω εν συντομία αυτή την οπτική προσπαθώντας παράλληλα να φωτίσω τις όψεις της κοινωνικής ψυχολογίας που εκφράζουν τα κείμενα του ειδικού τεύχους.

Αυτοί τους οποίους θεωρούμε σήμερα "γονείς" της κοινωνικής ψυχολογίας αναμετρήθηκαν με τη σχέση ατόμου και κοινωνίας και θεμελίωσαν μια εμπειρική επιστήμη που έθεσε ως στόχο την κατανόηση της ανθρώπινης συμπεριφοράς ως αποτέλεσμα της αλληλεπίδρασης ατόμου και κοινωνικού περιβάλλοντος (Lewin, 1947). Πολλοί, επηρεασμένοι από τη Gestalt μετακύλησαν την εστίαση από τη συμπεριφορά στην κοινωνική αντίληψη, στα κίνητρα και στις σχέσεις δίνοντας προτεραιότητα σε ενδο-ατομικά και διατομικά επίπεδα ανάλυσης και διαμορφώνοντας τη γνωστική θεώρηση στην κοινωνική ψυχολογία. Οι αγριότητες του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου οδήγησαν στην ενασχόληση με τις διομαδικές σχέσεις, την κοινωνική επιρροή και τους παράγοντες που οδηγούν στην κοινωνική αλλαγή ή την κοινωνική στασιμότητα. Η ταυτότητα και οι μειονότητες αναδείχθηκαν σε κεντρικά ζητήματα της κοινωνιοψυχολογικής ενασχόλησης και ακόμα απασχολούν τους ερευνητές. Ταυτόχρονα, μια άλλη οπτική έδωσε έμφαση στη σημασία της κατασκευής της κοινωνικής γνώσης με συλλογικό τρόπο. Αυτή η οπτική δημιούργησε ένα πεδίο ενασχόλησης με μια «δημοκρατική» κατασκευή της γνώσης (Andreouli & Chryssochoou, 2015), μιας γνώσης που δεν κατασκευάζεται από ειδικούς αλλά από τα κοινωνικά υποκείμενα που συλλογικά προσπαθούν να οικειοποιηθούν το νέο, το μη γνώριμο, το διαφορετικό και το αφηρημένο μέσα από την συμβολική του αναπαράσταση (Chryssochoou, 2005. Moscovici, 1961/2008, 2000). Η λογική της κατασκευής του κοινωνικού κόσμου μέσα από το λόγο και η κριτική που ασκήθηκε στη γνωστική θεώρηση οδήγησε άλλους ερευνητές να αποποιηθούν μια μεθοδολογία που βασίζεται στα πειράματα και τις έρευνες με ποσοτικές κλίμακες και να ακολουθήσουν μια ποιοτική ανάλυση του λόγου που εκφράζει το κοινωνικό υποκείμενο. Τέλος, η πολιτισμική ετερότητα, τόσο ανάμεσα σε διαφορετικές περιοχές του κόσμου, όσο και μέσα στις ίδιες της κοινωνίες έθεσε επιτακτικά το ερώτημα της καθολικότητας των κοινωνιοψυχολογικών φαινομένων και το ζήτημα της διαπολιτισμικής διαφοράς. Όλα αυτά τα θέματα που απασχόλησαν τους κοινωνικούς ψυχολόγους έχουν στη βάση τους φαινόμενα που είναι συνάμα ψυχολογικά και κοινωνικά εξ ου και η ιδιαιτερότητα του κλάδου.

Η ιδιαιτερότητα αυτή συνίσταται αφενός στο ότι η κοινωνιοψυχολογική εξήγηση των φαινομένων αφορά διαφορετικά επίπεδα. Ο Doise έχει καταρχήν διακρίνει 4 (ενδοατομικό, διατομικό, διομαδικό, ιδεολογικό), ενώ σε πιο πρόσφατες εργασίες του εισάγει δυο επιπλέον: το βιολογικό και το κοινωνιακό (Doise, 1986, 1995, 2012. Doise & Pires Valentim, 2015). Ο Doise υποστηρίζει ένθερμα τη διάρθρωση των επιπέδων για την αποφυγή αναγωγισμών. Πράγματι, συχνά η εξήγηση πολύπλοκων φαινομένων σε ένα μόνο επίπεδο φτωχαίνει την κοινωνιο-ψυχολογική γραμματεία ιδιαίτερα όταν λειτουργεί κανονιστικά.

Αφετέρου, μια άλλη ιδιαιτερότητα της κοινωνικής ψυχολογίας είναι ότι, σύμφωνα με τον Moscovici

(1988), η κοινωνική ψυχολογία έχει ένα ιδιαίτερο τρόπο να βλέπει τα φαινόμενα καθώς θεωρεί ότι η σχέση μεταξύ ενός κοινωνικού υποκειμένου και ενός αντικειμένου διαμεσολαβείται ή ρυθμίζεται από έναν Άλλο (άτομο ή ομάδα) που μπορεί να είναι παρών σε πραγματικό ή συμβολικό επίπεδο. Η σχέση διαμεσολάβησης ή ρύθμισης/αλληλεπίδρασης παραγόντων αποτυπώνεται στις κοινωνιοψυχολογικές υποθέσεις και είναι μεθοδολογικά και στατιστικά ελέγξιμη σε πλείστες έρευνες. Τα διαφορετικά επίπεδα εξήγησης και το κοινωνιοψυχολογικό βλέμμα που εισάγει τον Άλλο ως ενεργό παράγοντα της σχέσης του κοινωνικού υποκειμένου με τα αντικείμενα (υλικά και συμβολικά) που το περιβάλλουν, αποτελούν τα δύο ιδιαίτερα στοιχεία που συνθέτουν, κατά τη γνώμη μου, μια κοινωνιοψυχολογική ενασχόληση. Το πόσο επιτυχημένα γίνεται αυτό έχει να κάνει με το πόσο καλά εκφράζεται η σχέση μεταξύ ατομικού και κοινωνικού που παρουσιάζεται για ιδεολογικούς λόγους ως μια σχέση σύγκρουσης και ανταγωνισμού.

Σε ένα ιδεολογικό περιβάλλον που τονίζει τον ατομισμό, η παρουσίαση της σχέσης ατομικού και κοινωνικού ως ανταγωνιστικής είναι αναγκαία για να δείξει ότι το κοινωνικό περιορίζει την ελευθερία του ατομικού, ότι μπορεί να υπάρχει ατομική δράση που να μην ενέχει κοινωνικές συνιστώσες, ότι η συλλογική δράση είναι αποτέλεσμα της έλλειψης ατομικής βούλησης και οδηγεί στο χάος, ότι η σκέψη είναι ατομική και δεν οργανώνεται σε κοινωνιακή βάση. Μια ενδεχόμενη μετατροπή αυτής της αντιμετώπισης του ατομικού και κοινωνικού ως ανταγωνιστικά μπορεί να "διαβάσει" την κοινωνική πραγματικότητα με διαφορετικό τρόπο και να δώσει εργαλεία χειραφέτησης. Πιστεύω ότι η κοινωνική ψυχολογία έχει τη δυνατότητα να καταλύσει αυτή τη σύγκρουση και άρα και την ιδεολογία που την υποστηρίζει.

Η κοινωνική ψυχολογία μπορεί να μελετήσει πώς τα άτομα διαμορφώνονται από το κοινωνικό και πώς τα ίδια με τη σκέψη και τη δράση τους το μεταλλάσουν (Chryssochoou 2004). Με άλλα λόγια, μελετάμε τις συνθήκες κοινωνικής σταθερότητας και κοινωνικής μεταβολής μέσα από διαδικασίες που συνθέτουν το ατομικό με το κοινωνικό και τα θεωρούν αναπόσπαστα μέρη αυτών των διαδικασιών. Η επιτυχημένη σύζευξη των δύο αυτών στοιχείων διαρθρώνει τα επίπεδα ανάλυσης, αντιλαμβάνεται τα κοινωνιοψυχολογικά φαινόμενα μέσα από τριαδικές σχέσεις όπου το κοινωνικό με την μορφή του Άλλου διαμεσολαβεί ή ρυθμίζει τη σχέση του ατόμου με το περιβάλλον του και το καθιστά κοινωνικό υποκείμενο.

Τα άρθρα του παρόντος τεύχους εκφράζουν όψεις αυτής της ενασχόλησης. Ο αναγνώστης αυτού του τεύχους θα διαβάσει για την εξήγηση διαφορετικών συμπεριφορών όπως η φιλοκοινωνική συμπεριφορά (Λαμπρίδης) και η χρήση προφυλακτικού (Κορδούτης) στις οποίες ο Άλλος και ο τρόπος που αντιλαμβάνεται κανείς τη σχέση με αυτόν παίζει σημαντικό ρόλο. Την αλληλεπίδραση μεταξύ ατομικών χαρακτηριστικών (συναισθηματικός δεσμός) και κοινωνικών παραγόντων (σχεσιακό πλαίσιο και κίνητρα) αναδεικνύουν και στην θεωρητική τους ανασκόπηση οι Ανδριοπούλου και Καφέτσιος, μια μελέτη που εντάσσεται στην οπτική της κοινωνικής νόησης. Αντίθετα, το κείμενο της Μαντόγλου ακολουθεί την οπτική της κοινωνικής σκέψης παρουσιάζοντας την ηγεμονική κατασκευή της εθνικής ταυτότητας μέσα από τη συλλογική μνήμη και λήθη. Σε κοινωνιακό επίπεδο κινείται και η έρευνα των Παπαστυλιανού και Παπαδημητρίου που εξετάζει τον ρόλο των αξιών στην έκφραση περιβαλλοντικής συμπεριφοράς συγκρίνοντας μεταξύ χωρών. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον σε σχέση με την προηγούμενη συζήτηση παρουσιάζουν οι έρευνες του Παυλόπουλου και των Χαντζή και Τσαντίλα. Στην πρώτη (Παυλόπουλος), που έχει το προνόμιο να αποτελεί μια διαχρονική μελέτη, βλέπουμε την αλληλεπίδραση κοινωνικών παραγόντων όπως η εκπαίδευση και το εισόδημα στην διαμόρφωση αξιών, τη μεταβολή αξιών λόγω κοινωνικο-πολιτικών παραγόντων όπως η οικονομική κρίση αλλά και το πως οι αξίες προβλέπουν την πολιτική τοποθέτηση. Στη δεύτερη μελέτη (Χαντζή και Τσαντίλα), βλέπουμε μια υπόθεση διαμεσολάβησης, καθώς η επίδραση των διαφορετικών μορφών αφοσίωσης στην εθνική ομάδα πάνω στην έκφραση επιθετικής συμπεριφοράς διαμεσολαβείται από τη μορφή προκατάληψης. Σημαντικό όμως είναι και το γεγονός ότι οι σχέσεις αυτές διαφέρουν ανάλογα με την εξωομάδα – πράγμα, που δείχνει μια πιθανή σχέση ρύθμισης. Διαπιστώνουμε, λοιπόν, έμπρακτα το ιδιαίτερο κοινωνιοψυχολογικό βλέμμα διαμεσολάβησης και ρύθμισης που χαρακτηρίζει αυτές τις υποθέσεις.

Το τεύχος αυτό είναι προφανές ότι δεν συμπεριλαμβάνει το σύνολο της κοινωνιοψυχολογικής ενασχόλησης στην Ελλάδα (μια σχετικά πρόσφατη επισκόπηση περιλαμβάνεται στον συλλογικό τόμο που επιμελήθηκαν οι (Παπαστάμου, Προδρομίτης και Παυλόπουλος 2010). Δίνει όμως μια γεύση των ενδιαφερόντων και των ερευνών που διεξάγονται και μπορεί να αποτελέσει έναυσμα συζήτησης για το παρόν και το μέλλον της κοινωνικής ψυχολογίας. Στο σχόλιο αυτό προσπάθησα να θέσω ένα τρόπο ορισμού της κοινωνικής ψυχολογίας που σίγουρα δεν είναι ο μοναδικός. Ο διάλογος, η κριτική και η αντιπαράθεση είναι τα εργαλεία μιας εποικοδομητικής ανάπτυξης του κλάδου. Καλή ανάγνωση.

Βιβλιογραφία

Andreouli, E. & Chryssochoou, X. (2015) Social Representations of National Identity in Culturally Diverse Societies. In G. Sammut. E. Andreouli, G.Gaskell, & J. Valsiner (Eds). *Handbook of Social Representations*. Cambridge: Cambridge University Press.

Chryssochoou, X. (2004) *Cultural Diversity. Its Social Psychology Oxford*: Blackwell.

Chryssochoou, X. (2005) *Social Representations. Encyclopaedic Dictionary of Psychology*. London: Hodder Arnold Publishers.

Chryssochoou, X., (2015). Social Psychology. In: James D. Wright (editor-in-chief), *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*, 2nd edition, Vol 22. Oxford: Elsevier. pp. 532-537.

Doise, W., (1986). *Levels of Explanation in Social Psychology.* Cambridge University Press/Maison des Sciences de l'Homme, Cambridge; Paris.

Doise, W., (1995). Organizing social-psychological explanations. In: McGarty, C., Haslam, S.A. (Eds.), *The Message of Social Psychology*. Blackwell, Oxford, pp. 63-76.

Doise, W., (2012). The homecoming of society in social psychology. In: Pires Valentim, J. (Ed.), *Societal Approaches in Social Psychology*. Peter Lang, Bern.

Doise, W., & Pires Valentim, J. (2015) Levels of Analysis in Social Psychology.In: James D. Wright (editor-in-chief), *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*, 2nd edition, Oxford: Elsevier. pp. 900-904.

Lewin, K. (1947). Frontiers in Group Dynamic. *Human Relations,* 1, 2-38.

McGarty, C., Haslam, S.A. (Eds.) (1995). *The Message of Social Psychology*. Oxford: Blackwell.

Moscovici, S. (1961). *La psychanalyse, son image et son public.* Paris: PUF. / Moscovici, S. (2008). *Psychoanalysis, its image and its public*. Cambridge: Polity.

Moscovici, S. (1988). Le Domaine de la Psychologie Sociale. In: Moscovici, S. (Ed.), *Psychologie Sociale*. Presses Universitaires de France, Paris, pp. 5-22.

Moscovici, S. (2000). Society and theory in social psychology. In: Duveen, G. (Ed.), *Social Representations. Explorations in Social Psychology*. Polity, Oxford, pp. 78-119.

Moscovici, S., Markova, I. (2006). *The Making of Modern Social Psychology. The Hidden Story of How an International Social Science Was Created*. Oxford: Polity.

Staerklé, C. et al. (2013) Developing Diversity in EASP as a mean to achieve a vibrant and relevant social psychology, *European Bulletin of Social Psychology*, 25 (2), 5-9.

Παπαστάμου, Σ., Προδρομίτης, Γ., και Παυλόπουλος, Β. (2010) *Κοινωνική σκέψη, νόηση και συμπεριφορά: 30 Έλληνες Κοινωνικοί Ψυχολόγοι ανα-κρίνουν την επιστήμη τους.* Αθήνα: Πεδίο